

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ СЛОВА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

ADMINISTRATIVE AND LEGAL APPROACHES TO ENSURING FREEDOM OF SPEECH IN THE DIGITAL AGE: FOREIGN EXPERIENCE

Карпетян О.О.,

здобувач кафедри конституційного та адміністративного права

Запорізький національний університет

У статті досліджуються адміністративно-правові підходи до забезпечення свободи слова в умовах цифрової трансформації, з акцентом на зарубіжний досвід і потенціал його адаптації до українського правового поля. Аналіз охоплює нормативні та інституційні моделі, які сформувались у державах Європейського Союзу, США, Великій Британії, а також, Китайської Народної Республіки.

Розглянуто базові засади демократичного регулювання інформаційного простору: принцип верховенства права, пропорційність обмежень свободи вираження, прозорість медіавласності, незалежність регуляторів і механізми судового та громадського контролю. Особливу увагу приділено новітнім європейським ініціативам – Європейському акті про свободу медіа, Директиві про аудіовізуальні медіа-апослуги, а також американській моделі, заснованій на дії Першої поправки до Конституції. Зазначено, що, попри різницю у філософії державного втручання, обидві моделі забезпечують високий рівень гарантій свободи слова.

Разом із тим, підкреслюється, що в умовах гібридних загроз, дезінформаційних кампаній та цифрових маніпуляцій традиційна парадигма «абсолютної свободи слова» потребує переосмислення. Демократичні інститути можуть бути використані уразливими до зовнішнього втручання, особливо з боку авторитарних режимів. У цьому контексті китайська модель інформаційного контролю розглядається як приклад надмірної цензури, що суперечить правам людини, пригнічує плюралізм і знижує стійкість суспільства до пропаганди, всупереч декларованій меті.

Аргументується необхідність формування в Україні власної збалансованої моделі, яка поєднувала б захист національної безпеки з дотриманням міжнародних стандартів свободи слова. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення законодавства з урахуванням кращих європейських і американських практик, із водночас чітким запереченням підходів, що властиві КНР.

Ключові слова: свобода слова, цифрове середовище, адміністративне право, дезінформація, інформаційна безпека, зарубіжний досвід, регулювання медіа.

The article explores administrative and legal approaches to ensuring freedom of speech in the context of digital transformation, with a focus on foreign experience and its potential adaptation to the Ukrainian legal system. The analysis encompasses the regulatory and institutional models developed in the European Union, the United States, the United Kingdom, and the People's Republic of China.

The study examines the fundamental principles of democratic regulation of the information space, including the rule of law, proportionality of restrictions on freedom of expression, transparency of media ownership, independence of regulatory bodies, and mechanisms for judicial and public oversight. Particular attention is paid to recent European initiatives – such as the European Media Freedom Act and the Audiovisual Media Services Directive – as well as the U.S. model grounded in the First Amendment to the Constitution. Despite their differing philosophies regarding state intervention, both models provide robust guarantees for freedom of speech.

At the same time, the article emphasizes that in the context of hybrid threats, disinformation campaigns, and digital manipulation, the traditional paradigm of “absolute freedom of speech” requires reconsideration. Democratic institutions may become vulnerable to external interference, particularly from authoritarian regimes. In this regard, the Chinese model of information control is presented as an example of excessive censorship that undermines human rights, suppresses pluralism, and paradoxically weakens societal resilience to propaganda, contrary to its proclaimed goals.

The article argues for the development of a balanced, context-sensitive Ukrainian model that protects national security while upholding international standards of freedom of expression. Recommendations are provided for improving legislation by incorporating best practices from the EU and the U.S., while explicitly rejecting approaches characteristic of the PRC.

Key words: freedom of speech, digital environment, administrative law, disinformation, information security, foreign experience, media regulation.

Вступ. Свобода слова є однією з базових демократичних цінностей і фундаментальним правом людини, яке набуває особливого значення в умовах цифрової трансформації суспільства. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій радикально змінив способи поширення інформації, спричинивши не лише нові можливості для реалізації права на вільне вираження поглядів, але й низку викликів, зокрема – зростання масштабів дезінформації, маніпуляцій і гібридних впливів. У таких умовах держави стикаються з дилемою: як зберегти відкритість інформаційного простору та водночас захистити національну безпеку і демократичний устрій.

Ця стаття присвячена аналізу зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання свободи слова в цифровому середовищі. Зокрема, розглядаються підходи, сформовані в країнах Європейського Союзу, США, Великій Британії та Китайській Народній Республіці.

Постановка завдання. Метою цієї статті є комплексне дослідження та виявлення ефективних моделей і механізмів, що можуть бути адаптовані до українських реалій з урахуванням поточних викликів, пов'язаних з інформа-

ційною безпекою, гібридною агресією та необхідністю збереження демократичних інститутів.

Методологія даної публікації ґрунтується на системному та порівняльно-правовому підходах. Використано низку загальнонаукових і спеціально-юридичних методів: діалектичний – для розкриття трансформації свободи слова в умовах цифровізації; порівняльно-правовий – для аналізу моделей ЄС, США, Великої Британії та Китаю; формально-юридичний – для вивчення нормативно-правових актів і судової практики.

Застосовано також елементи кейс-аналізу та правового моделювання з метою формулювання пропозицій щодо адаптації кращих іноземних практик до українського контексту. Такий підхід дозволив комплексно оцінити зарубіжний досвід і розробити рекомендації для вдосконалення адміністративно-правового регулювання свободи слова в Україні.

Результати дослідження. Свобода слова є фундаментальним правом, визнаним численними міжнародно-правовими актами, зокрема ст. 19 Загальної декларації прав людини, ст. 10 Європейської конвенції з прав людини

та ст. 11 Хартії ЄС. Дане право гарантує вільне дотримання поглядів і поширення інформації без державного втручання, незалежно від кордонів.

Глобальна цифрова трансформація зумовила переосмислення змісту свободи слова. З одного боку, цифрове середовище розширює можливості для вільного самовираження, а з іншого – створює виклики й породжує нові загрози: дезінформацію, мову ворожнечі, маніпуляції, кібербулінг, що актуалізує потребу в адаптації правових механізмів.

У відповідь на ці виклики держави розробляють адміністративно-правові моделі, спрямовані на баланс між інформаційною безпекою та захистом демократичних свобод. До їх складу входять нормативне регулювання діяльності онлайн-платформ, прозорість модераторських алгоритмів, діяльність незалежних регуляторів.

Міжнародна практика демонструє широкий спектр підходів – від мінімального втручання (США) до жорсткого контролю (КНР), із поміркованими моделями в ЄС і Великій Британії. Порівняльний аналіз дозволяє виокремити ефективні рішення, що можуть бути адаптовані до українського контексту. Тож в рамках цієї статті буде проаналізовано досвід ЄС, Великої Британії, США та Китаю.

У державах ЄС свобода слова визнається основоположною засадою демократичного ладу, що забезпечує функціонування вільного медіа-простору, плюралізм і відкриті суспільні дискусії. Незважаючи на відсутність єдиної конституції, право на свободу вираження поглядів закріплене в Хартії основних прав ЄС (ст. 11) [1], яка є юридично обов'язковою при застосуванні права ЄС, і узгоджується зі ст. 10 Європейської конвенції з прав людини [2].

У відповідь на виклики цифрової доби ЄС ініціював реформу цифрового регулювання, центральне місце в якій посів Акт про цифрові послуги (далі – DSA) [3], що набув чинності у 2023 році. Метою DSA є створення єдиної правової рамки для функціонування онлайн-платформ в межах ЄС із дотриманням прав користувачів, зокрема свободи вираження.

DSA встановлює обов'язки для цифрових посередників, особливо для дуже великих онлайн-платформ (VLOPs), включно з протидією незаконному контенту, прозорістю алгоритмів, доступом до механізмів оскарження. Усі дії, як підкреслено в преамбулі та статтях акта, мають узгоджуватися з повагою до основоположних прав, зокрема свободи слова.

Значна увага приділяється оцінці ризиків для цих прав (ст. 34), включно з ризиками, пов'язаними з модерацією контенту. Відповідно до ст. 35, платформи зобов'язані впроваджувати заходи для пом'якшення таких ризиків із дотриманням принципу пропорційності та прав людини.

DSA також виконує уніфікаційну функцію, встановлюючи спільні правила для всіх держав-членів, обмежуючи можливість запровадження національних відхилень. Водночас країни ЄС можуть вживати додаткові заходи в суміжних сферах, якщо вони не суперечать положенням Регламенту.

Поряд із DSA ЄС ухвалив Європейський акт про свободу медіа (далі – EMFA) [4], погоджений наприкінці 2023 року. Це системна ініціатива, спрямована на зміцнення нормативних засад свободи, незалежності та плюралізму медіа, зокрема у відповідь на політичний тиск, брак прозорості власності та загрози журналістам у цифрову добу.

Метою EMFA є створення умов для редакційної свободи, прозорості структури володіння та стабільного функціонування медіа в державах-членах, забезпечуючи єдині стандарти у межах демократичних цінностей і прав людини. Акт прямо забороняє незаконне чи приховане втручання державних, політичних або економічних суб'єктів у редакційні рішення, гарантує можливість журналістам і керів-

никам редакцій вільно здійснювати професійну діяльність та забороняє репресивні практики, включно з незаконним наглядом і електронним стеженням [5].

Однією з головних вимог є прозорість медіавласності: держави-члени повинні створити публічні реєстри з інформацією про кінцевих бенефіціарів ЗМІ, що дає змогу громадянам, журналістам і регуляторам виявляти концентрацію впливу та конфлікти інтересів. Окремі положення спрямовані на захист публічних/державних медіа від політично мотивованого тиску, гарантування їхньої редакційної автономії, фінансової стабільності та прозорості процедур призначення керівництва.

Таким чином, модель ЄС у сфері свободи вираження в умовах цифровізації є системною, збалансованою та орієнтованою на право: вона розмежує відповідальність платформ за технічне управління контентом і обов'язок держав гарантувати фундаментальні свободи, спираючись на верховенство права, права людини та принципи цифрового громадянства.

Розглянемо тепер адміністративно-правову модель забезпечення свободи слова у цифровому середовищі в державі, яка ще донедавна була частиною Європейського Союзу, але після виходу з нього сформувала власну нормативну політику у сфері цифрового регулювання, – Сполученому Королівстві Великої Британії.

Після виходу з ЄС Велика Британія сформувала власну нормативну базу у сфері цифрового регулювання, зберігши водночас визнання свободи вираження поглядів як конституційної цінності. Це право закріплене в чинному Human Rights Act 1998 [6], що інкорпорує положення ст. 10 Європейської конвенції з прав людини. Таким чином, британське право й надалі дотримується загальноєвропейських правозахисних стандартів.

У відповідь на загрози цифрової безпеки, зокрема поширення дезінформації, кібербулінгу та шкідливого контенту, у 2023 році було ухвалено Online Safety Act [7]. Цей закон передбачає широке коло зобов'язань для цифрових платформ щодо виявлення й усунення незаконного контенту та захисту вразливих категорій користувачів.

Центральним регулятором виступає незалежне агентство Ofcom, уповноважене затверджувати кодекси практики, проводити розслідування та накладати штрафи до 10% глобального обороту порушника. Закон визначає, що будь-яке втручання в онлайн-контент має здійснюватися з урахуванням свободи вираження поглядів і права на приватність (ст. 22). Відповідно, платформи повинні діяти пропорційно, а регулятор – оцінювати вплив модерації на свободу слова та плюралізм думок [8].

Дотримання гарантій свободи вираження є юридично зобов'язальним: порушення таких норм тягне за собою санкції. Таким чином, модель Великої Британії поєднує нагляд за цифровим середовищем із забезпеченням прав людини. Вона базується на інституційній автономії регулятора, який діє в межах правозахисного мандату, що дозволяє формувати відкриту й безпечну інформаційну екосистему.

У свою чергу, Сполучені Штати Америки демонструють іншу, не менш унікальну, адміністративно-правову модель забезпечення свободи слова, засновану перш за все на максимальному захисті цього права й мінімальному державному втручанні. Конституційні гарантії закріплені у Першій поправці до Конституції США (1791) [9], яка забороняє будь-які обмеження свободи слова з боку держави, а також у Чотирнадцятій поправці, що поширює ці гарантії на рівень штатів [10]. Такий підхід унеможливило пряме втручання влади в інтернет-контент, за винятком вузьких винятків, як-от загроза нацбезпеці.

Ключову роль у цій моделі відіграє Верховний суд, який у рішенні *NetChoice v. Paxton* (2024) [11] підтвердив конституційний захист редакційної автономії соцмереж, визнавши недопустимим нав'язування державою правил модерації контенту.

На відміну від ЄС чи Великої Британії, США не мають єдиного законодавчого акту для онлайн-середовища. Основу регулювання становить прецедентне право та розділ 230 Закону про телекомунікації (1996) [12], який звільняє платформи від відповідальності за контент користувачів. Відповідне положення сприяло становленню відкритого інтернету, дозволяючи платформам уникати цензури й водночас здійснювати самостійну модерацію.

У межах цієї системи саморегуляція платформ визнається правомірною, а втручання держави – обмеженим. Жоден федеральний орган, включно з FCC, не здійснює контролю за вмістом соцмереж. Втручання допускається лише у випадках протиправного контенту (дитяча порнографія, тероризм тощо), і здійснюється в межах кримінального чи адміністративного законодавства [13].

Таким чином, модель США базується на презумпції повної редакційної свободи, судовому захисті прав і недопущенні цензури. Вона гарантує високий рівень свободи вираження, але значною мірою покладає відповідальність за інформаційну безпеку на самі платформи та суспільство.

Досить цікавим є досвід Китайської Народної Республіки у сфері цифрового регулювання, який становить приклад однієї з найбільш централізованих систем інформаційного контролю у світі. Попри формальне закріплення свободи слова в ст. 35 Конституції КНР [14], на практиці вона суворо обмежується заради державної безпеки, політичної стабільності та ідеологічного контролю.

Основоположним принципом китайської моделі є концепція «інформаційного суверенітету», згідно з якою держава має повну юрисдикцію над цифровим простором. Це реалізується через систему «Великого фаєрволу», що обмежує доступ до зовнішніх ресурсів (Google, Facebook, YouTube тощо) та фільтрує внутрішній контент [15].

Закон КНР про кібербезпеку (2017) [16] зобов'язує цифрові платформи контролювати зміст відповідно до «соціалістичних цінностей» та забороняє поширення інформації, що нібито загрожує громадському порядку чи національній єдності. Широки, нечітко визначені поняття дозволяють владі довільно трактувати правопорушення та застосовувати кримінальні санкції, зокрема – за поширення так званих фейкових новин.

У 2020 році Cyberspace Administration of China (CAC) отримала право блокувати платформи за поширення «шкідливого» чи «аморального» контенту. Китайські IT-компанії (WeChat, Weibo, Douyin) зобов'язані використовувати алгоритми фільтрації, проводити превентивну модерацію та передавати дані користувачів без судового дозволу [17].

Інформаційний контроль здійснюється централізовано – за участі партійних і державних органів, включаючи ЦПК, Міністерство громадської безпеки та САС. ЗМІ отримують регулярні директиви щодо допустимих тем і трактувань. Будь-яка критика державної політики може бути кваліфікована як підривна діяльність.

У результаті адміністративно-правова модель КНР ґрунтується на репресивному регулюванні, нормативній невизначеності й повному моніторингу цифрової активності. Свобода слова тут не є правовою гарантією, а сприймається як об'єкт політичного управління, що забезпечує ідеологічну єдність і лояльність громадян.

Порівняльний аналіз адміністративно-правових моделей ЄС, Великої Британії, США та КНР щодо забезпечення свободи слова в цифровому середовищі дозволяє виокремити три концептуально різні підходи, що відображають глибинні відмінності у правовому регулюванні цієї сфери.

Європейський Союз та Велика Британія реалізують модель «регульованої свободи», яка поєднує активну законодавчу діяльність із гарантіями дотримання прав людини. Акти на кшталт Digital Services Act (DSA), European Media

Freedom Act (EMFA) та Online Safety Act 2023 передбачають механізми захисту інформаційної безпеки, протидії дезінформації та мові ворожнечі, одночасно забезпечуючи пропорційність, прозорість модерації та судовий захист. Регулювання ґрунтується на балансі повноважень між державою, незалежними регуляторами та платформами.

У США переважає модель конституційного лібералізму, в межах якої свобода слова має статус майже абсолютної цінності, гарантованої Першою поправкою до Конституції. Держава не здійснює централізованого регулювання цифрового контенту, покладаючи баланс інтересів на судову владу. Визначальною є норма §230 Закону про телекомунікації 1996 року, що гарантує онлайн-платформам імунітет від відповідальності за чужий контент.

Натомість КНР демонструє модель тотального державного контролю. Попри формальне закріплення свободи слова в Конституції, її реалізація обмежується на користь політичної стабільності. Законодавство про кібербезпеку, повноваження САС та концепція «інформаційного суверенітету» формують правову основу для цензури, масового моніторингу та ідеологічного нагляду.

Таким чином, моделі ЄС і Великої Британії орієнтовані на баланс між правами та безпекою, модель США – на пріоритет свободи вираження з мінімальним втручанням держави, тоді як китайська парадигма ілюструє домінування інтересів держави над індивідуальними правами в цифровому просторі.

З урахуванням воєнного стану та стратегічного курсу України на євроінтеграцію, доцільним є формування національної адміністративно-правової моделі забезпечення свободи слова в цифровому середовищі на основі поєднання європейських і американських підходів. Така модель має включати низку ключових орієнтирів:

1. *Забезпечення прозорості медіа* – запровадження публічного реєстру бенефіціарних власників ЗМІ та механізмів редакційної незалежності, відповідно до Європейського акту про свободу медіа (EMFA).

2. *Створення незалежного регулятора* – формування спеціалізованого органу або розширення повноважень Нацради з питань телерадіомовлення для моніторингу платформ і захисту прав користувачів за прикладом британського Ofcom.

3. *Переорієнтація на захист користувачів* – законодавча відмова від репресивних підходів і концентрація на правозахисному, пропорційному регулюванні, з чітким розмежуванням між боротьбою з загрозами та обмеженням критики.

4. *Окреслення меж допустимого втручання* – визначення вичерпного переліку заборонених категорій контенту (наприклад, терористична пропаганда, заклики до насильства) і впровадження принципу персональної відповідальності автора, а не платформ.

5. *Гармонізація з правом ЄС* – імплементація положень Хартії ЄС з основоположних прав, практики ЄСПЛ, директив і рекомендацій Ради Європи з питань мови ворожнечі, плюралізму та безпеки журналістів.

Таким чином, адаптація елементів демократичних моделей дозволить Україні уникнути ризиків надмірного контролю та забезпечити ефективний баланс між захистом національної безпеки і свободою слова.

На перший погляд, адміністративно-правові моделі Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки можуть видаватися найбільш прийнятними і цінними орієнтирами для формування національної стратегії забезпечення свободи слова в Україні. Проте при їх запозиченні українській владі слід враховувати й низку важливих нюансів.

С. Балан, аналізуючи проблему забезпечення права на свободу слова та інформації, зазначає, що традиційна ліберальна парадигма абсолютного захисту свободи вираження поглядів, яка століттями формувалася у демокра-

тичному світі, нині потребує суттєвого перегляду в умовах нових безпекових викликів [18, с. 11].

У сучасному цифровому середовищі традиційна ліберальна парадигма абсолютного захисту свободи слова зазнає глибокої трансформації. Демократичні держави стикаються з новими викликами – зокрема, системним використанням відкритого інформаційного простору авторитарними режимами для дестабілізації демократичних інституцій. Це оголює парадокс: свобода слова, гарантована міжнародними актами (ст. 19 Загальної декларації прав людини, ст. 10 ЄКПЛ, Перша поправка до Конституції США), почасти використовується як зброя проти самих демократій.

Зокрема, в американській моделі практично відсутні правові механізми для обмеження поширення дезінформації, пропаганди чи маніпулятивного контенту, що унеможливає ефективне реагування на зовнішні інформаційні атаки. При цьому ЄСПЛ у своїй практиці сформулював три критерії допустимих обмежень свободи вираження: легітимність, необхідність у демократичному суспільстві та пропорційність. Саме на цих принципах ґрунтуються останні дії держав-членів ЄС, зокрема – заборона мовлення російських медіа на тлі агресії проти України.

Для України, яка водночас веде війну й інтегрується у європейський правовий простір, критично важливим є формування власної моделі, що поєднує високі стандарти свободи слова з ефективними запобіжниками проти гібридних загроз. Це передбачає переосмислення інформаційної безпеки як невід’ємного елементу демократії.

Йдеться про необхідність нормативного закріплення чітких критеріїв втручання в свободу слова (зокрема щодо фейків, ворожої пропаганди, закликів до насильства), а також створення прозорих, підконтрольних суспільству механізмів блокування деструктивного контенту.

Таким чином, адміністративно-правова стратегія України має не копіювати жодну модель у чистому вигляді, а адаптувати найкращі демократичні практики до національного контексту, зберігаючи баланс між свободою, відповідальністю та захистом державного суверенітету. Лише такий підхід забезпечить водночас стійкість демократичних інституцій і довіру громадян до правового порядку.

Висновки. Зарубіжний досвід засвідчує, що ефективне забезпечення свободи слова в цифровому середовищі потребує балансу між захистом фундаментальних прав людини та реагуванням на сучасні інформаційні загрози. Європейська модель орієнтується на пропорційне й правозахисне регулювання, тоді як американський підхід демонструє максимальну лібералізацію, що може бути використано ворожими силами. Для України, яка перебуває у стані гібридної агресії та прагне інтеграції до європейського правового простору, доцільним є формування власної адміністративно-правової моделі – гнучкої, демократичної та безпечно вмотивованої. Така модель має спиратися на міжнародні стандарти, враховувати кращі практики демократичних держав та передбачати дієві інструменти протидії дезінформації, зберігаючи при цьому принцип верховенства права й довіру громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. Ніцца, 7 грудня 2000 р. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu>.
2. Європейська конвенція з прав людини : із змінами і доповненнями відповідно до Протоколів № 1, 4, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15 та 16. Підписана 4 листопада 1950 р., ратифікована Україною 17 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Digital Services Act (DSA) : Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC. URL: <https://www.eu-digital-services-act.com>.
4. The European Media Freedom Act (EMFA) : Regulation (EU) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 19 April 2024 on a certain aspect of European media freedom. URL: <https://www.media-freedom-act.com>.
5. Мельник Р. У Євросоюзі погодили новий Акт про свободу медіа: про що в ньому йдеться / Роман Мельник // Детектор медіа. 2023. 19 грудня. URL: <https://detector.media/infospace/article/220763/2023-12-19-u-ievrosoyuzi-pogodyly-novyuy-akt-pro-svobodu-media-pro-shcho-nomu-ydetsya>.
6. Human Rights Act 1998 : An Act to give further effect to rights and freedoms guaranteed under the European Convention on Human Rights. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/contents>.
7. What does the Online Safety Act do? / GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/online-safety-act-explainer/online-safety-act-explainer>.
8. Online Safety Enforcement Guidance / Ofcom (Office of Communications). London, 2023. URL: <https://www.ofcom.org.uk/siteassets/resources/documents/online-safety/information-for-industry/illegal-harms/online-safety-enforcement-guidance.pdf?v=391925>.
9. Перша поправка до Конституції США [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Перша_поправка_до_Конституції_США.
10. Чотирнадцята поправка до Конституції США [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чотирнадцята_поправка_до_Конституції_США.
11. NetChoice v. Paxton [Електронний ресурс] // Global Freedom of Expression at Columbia University. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/netchoice-v-paxton>.
12. Section 230. 47 U.S.C. § 230 [Електронний ресурс] / Electronic Frontier Foundation. URL: <https://www.eff.org/issues/cda230>.
13. Чому зміни в Section 230 можуть стати початком нової епохи інтернету? [Електронний ресурс] / AdAstra Центр розвитку інновацій. URL: <https://adastra.org.ua/blog/chomu-zmini-v-section-230-mozhut-stati-pochatkom-novoyi-epohi-internetu>.
14. Конституція Китайської Народної Республіки (прийнята на 5-й сесії Всекитайських зборів народних представників п'ятого скликання 4 грудня 1982 р.) [Електронний ресурс]. URL: <https://kfcplaw.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/10/Konstitutsiia-Kytajskoi-Narodnoi-Respubliki.pdf>.
15. Цензура китайського інтернету: як це працює? [Електронний ресурс] / AdAstra Центр розвитку інновацій. URL: <https://adastra.org.ua/blog/cenzura-kitajskogo-internetu-yak-se-pracuye>.
16. Що таке Китайський закон про кібербезпеку? Основні моменти, які потрібно дотримуватися [Електронний ресурс] / Monolith Legal. URL: <https://monolith.law/uk/general-corporate/china-cyber-security-law>.
17. Media Censorship in China [Електронний ресурс] // Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/media-censorship-china>.
18. Баланс С. Право на свободу слова та інформації як загроза для сучасної демократії / Сергій Балан // Свобода вираження поглядів: проблеми імплементації європейських стандартів в Україні: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Суми, 24 травня 2024 р.) / За заг. ред. М. І. Савчин. Суми: СумДУ, 2024. С. 10–15. URL: https://kmeep.law.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/kruglyi_stil_mediachair_2024.pdf.